નામ: પરસંદ અયોધ ભરતભાઈ

sem: sem: 1

Roll No: 90

PRN No: COC 2025182

sub: COC course B & F

Pepur NAME: ~~MJ-BAF-101~~ COC course B & F

Pepur code: ~~COC course B&F~~ MJ-BAF-101

~~[illegible]~~ સહી.

Ayodh

RBI નાણાકીય નિતી વિસ્તૃત સમજાવો?

પ્રસ્તાવના :-

RBI ભારતની કેન્દ્રીય બેંક છે. જે 1935 માં સ્થાપીત થઈ હતી. તેનું મુખ્ય કાર્ય ભારતીય સ્થિરતા નિતી એ મહત્વપુર્ણ ભાગ છે. જેમા નાણાકીય નીતી દ્વારા RBI સ્થિરતા પર અસર કરે છે. આ નિતિને RBI પોલિસી કમિટી ~~[illegible]~~. દ્વારા નક્કી કરવા માં આવે છે. જે 2016 માં રચાયેલી છે. અને તેમાં 6 સભ્યો હોય છે (3 RBI અને 3 સરકારી નોમિનીઓ)

→ નાણાકીય નીતિ શું છે? :-

નાણાકીય નીતિ એ એક એવા સાધનોનો સમુહ છે જેનો ઉપયોગ રાષ્ટ્રની મધ્યસ્થ બેંક દ્વારા એકંદર નાણાં પુરવઠાને નિયંત્રિત કરવા અને આર્થિક વિકાસને પ્રોત્સાહન આપવા માટે કરવામાં આવે છે.

→ નાણાકીય નીતિના પ્રકારો

નાણાકીય નીતિના ત્રણ પ્રકારો છે.

1. વિસ્તારવાદી નાણાકીય નિતિ
2. સંકોચવાદી નાણાકીય નીતિ
3. તટસ્થ નાણાકીય નીતિ

આ ત્રણે નાણાકીય નીતિઓનો પ્રકારો દેશના આંતરિક અર્થતંત્ર ઉપર અને અન્ય દેશો સાથેના આર્થિક [illegible] અલગ-અલગ અસરો ઉત્પન્ન કરે છે

OPPO F23 5G

1) ~~વિસ્તારવાદી~~ તટસ્થ નાણાકીય ~~નીતિ~~ નીતિ

લક્ષણ	વર્ણન
ઉદ્દેશ્ય	મોંઘવારી અને વૃદ્ધિ વચ્ચે સંતુલન
સ્થિતિ	જ્યારે અર્થતંત્ર સ્થિર હોય (CPI-4%, GDP-7%)
સાધનો	• રેટમાં કોઈ ફેરફાર નહીં • લિક્વિડિટી સ્થિર રાખવી. • OMO/MSF નો મર્યાદિત ઉપયોગ
અસર	અર્થતંત્ર સ્થિર ગતિએ ચાલે.
ઉદા 2025	ઓક્ટોબર 2025માં રિપો 6.50% પર સ્થિર, CPI 4.8% GDP 7% -> "Neutral stance"

વિસ્તારવાદી નાણાકીય નીતિ

લક્ષણ	વર્ણન
ઉદ્દેશ્ય ->	આર્થિક વૃદ્ધિ વધારવી બેરોજગારી ~~ઘટ~~ ઘટાડવી.
સાધનોનો ઉપયોગ ->	રેપોરેટ, CRR/SLR, OMO
અસર ->	લોન સસ્તી, ખર્ચ વધે, GDP વૃદ્ધિ
જોખમ ->	મોંઘવારી વધી શકે.

OPPO F23 5G

સંકોચનકારી નાણાકીય નીતી

લક્ષણ	વર્ણન
ઉદ્દેશ્ય →	મોંઘવારી નિયંત્રણ, અર્થતંત્ર સ્થાયસ્થિર
સ્થિતી →	જ્યારે અર્થતંત્ર સ્થિર હોય
સાધનો →	રિપો રેટ વધારો, CRR / SLR વધારો, OMO દ્વારા બોન્ડસ વેચાય રિવર્સ રિપો વધારો
અસર →	અર્થતંત્ર સ્થિર ગતી
ઉ.દા →	ઓક્ટોબર 2025 માં 0.50% વધારવું

→ નાણાકીય નીતિના મુખ્ય ઉદ્દેશો:-

RBI ની નાણાકીય નિતીના મુખ્ય ધ્યેયો નીચે મુજબ છે.

1. મોંઘવારી નિયંત્રણ: RBI નો પ્રાથમિક ધ્યેય 4% મોંઘવારી જાળવવાનો છે. જેની ± 2% ટોલરન્સ છે. આ 2016 ના નાણાકીય નીતિ ફ્રેમવર્ક હેઠળ નક્કી થયું છે.

2. આર્થિક વૃદ્ધિ: GDP વૃદ્ધિ ને પ્રોત્સાહન આપવું, ખાસ કરીને નબળી વૃદ્ધિના સમયે.

3. નાણાકીય સ્થિરતા: બેંકોમાં પુરતી પર્યાપ્તતા સિક્યુરિટી અને નાણાકીય ક્ષેત્રનું જોખમ ઘટાડવું.

OPPO F23 5G

૫. રોજગારી અને વિનિમય દર: રોજગારી વધારવી અને રૂપિયાના મૂલ્યને સ્થિર રાખવું

→ નાણાકીય નીતિ સાધનો:-

RBI તેની નાણાકીય નીતિનો અમલ આ મુખ્યમાં આવે છે.

પ્રત્યક્ષ સાધનો:-

સાધનો	વર્ણન	ઉદ્દેશ્ય	અસર	ઉ.દા
રેપોરેટ	RBI બેંકો ટુંકાગાળાની લોન	મોંઘવારી નિયંત્રણ	વધતિ લોન માથી ક્રેડીટ ઘટે, કે ઉર ઘટે	6.50% વધારે
રીવર્સ રેપોરેટ	RBI બેંકો પાસ રોકાણના	બજાર માંથી શોષી લેવા	બેંકો RBI પૈસા જમા કરવા	6.25% વધારે
કેશ રીઝર્વ	બેંકો તેમના જમા રકમો રોકો	બેંકો ક્રેડીટ ક્ષમતા ઘટાડવી	વધારે ઓછા પૈસા ક્રેડીટ ઘટે વધુ ક્રેડીટ	4.50% ૨-વાર
સ્ટેચ્યુટરી લિક્વિડિટી	બેંકોને તેમના ડિમાન્ડ અને ટાઇમ સરકારી બોન્ડ અને ગોલ્ડ રાખવો	બેંકોની નાણાં અને સરકારી સિરામ	બેંકો સુરક્ષિત રોકાણ કરવો	18.00%
માર્જિનલ સ્ટેન્ડિંગ ફેસિલિટી	બેંકો દ્વારા જમા રેપોરેટ 0-25%	લિક્વિડિટી કટોકટી માં મદદ	બેંકોને કટોકટી ઉપાય આપે	6.75%

OPPO F23 5G

પરોક્ષ સાધનો :-

સાધન	વર્ણન	ઉદ્દેશ્ય	ઉદાહરણ
OMO	RBI સરકારી બોન્ડસ ખરીદે	બજારમાં લિક્વિડિટી વધારે	ખરીદી : પૈસા બજારમાં લિક્વિડિટી પહોંચે
માર્જિન રિક્વાયરમેન્ટ	ક્રેડિટ લોનપર ગાળો મુકવાની રકમ વધારવી.	ચોક્કસ સેક્ટરો ક્રેડિટ ઘટાડવી	રિયલ એસ્ટેટ બબલ હોય તો માર્જિન વધારો
મોરલ સુએશન	RBI બેન્કોને સલાહ આપે છે.	RBI ચોક્કસ સેક્ટર માટે ક્રેડિટ મર્યાદિત કરે	અનાવશ્યક લોનમાં ક્રેડિટ ઘટાડવી.

અન્ય સાધનો :-

સાધન	વર્ણન	ઉપયોગ
LAF	રેપો + રિવર્સ સંયોજન	રોજની લિક્વિડિટી નિયંત્રણ
ટર્મ રેપો આયદાન	7/14/28 દિવસની લોન	મધ્યમ ગાળાની લિક્વિડિટી
VRR	ચલ વ્યાજ દર સાથે રેપો.	લિક્વિડિટી શોષણ

→ મોનેટરી પોલિસી કમિટી (MPC)

રચના: ગવર્નર (ચેરપર્સન), ડેપ્યુટી ગવર્નર અને 4 નિષ્ણાતો

બેઠકો: વર્ષમાં છ વખત (બે મહિને એક) જેમાં નાણાકીય નીતિના રિઝોલ્યુશન પર મતદાન થાય છે.

સૈદ્ધાંતિક નિર્ણય પ્રક્રિયા: મોટાભાગે ઇન્ફ્લેશન ટાર્ગેટિંગ પર આધારિત, જેમાં આર્થિક ડેટા વિશ્લેષણ કરવામાં આવે છે.

સુધારણા/વૃદ્ધિ: 2025 સુધીમાં MPC ની બેઠકોમાં મોંઘવારી અને વૈશ્વિક અસરો પર ધ્યાન કેન્દ્રિત થયું છે.

→ નાણાકીય નીતિની વિવિધ અસરો:

આર્થિક વૃદ્ધિ:

વ્યાજદર ઘટાડીને અને પૈસાનો પુરવઠો વધારીને રોકાણ અને ખર્ચ વધે છે.

વ્યાજદર વધારીને ખર્ચ અને રોકાણ ઘટાડે છે.

ફુગાવો:

ઊંચા વ્યાજદરની માંગ ઘટે છે. જેનાથી ફુગાવાનો નિયંત્રણમાં રાખે છે.

બેરોજગારી:

વિસ્તરણકારી નીતિની વ્યવસાયો વધુ રોકાણ કરે છે. જેનાથી નોકરીઓમાં વધારો થાય છે. સંકોચનથી નીતિ જે બેરોજગારી વધારી શકે છે

OPPO F23 5G

વિનિમય દર :
નીચા વ્યાજ દરથી લોન - સસ્તી બને છે. જે રોકાણનો પ્રોત્સાહન આપે છે.

ઊંચા વ્યાજદરનો બચત વધે છે પરંતુ રોકાણ ઘટે છે.

બેંકિંગ અને નાણાકિય સ્થિરતા :-

CRR, SLR જેવા સાધનોથી બેન્કોની લિક્વિડિટી નિયંત્રિત થાય છે.

અતિ - વિસ્તરણથી અસ્થિરતા ટાળી શકાય છે.

નાણાંકીય નીતિની સામાન્ય લોકો પરની અસરો

અસરનું ક્ષેત્ર	વિસ્તરણકારી નીતિ	સંકોચનકારી નીતિ
લોન અને EMI	હોમ/કારલોન સસ્તી → EMI ઘટે	EMI વધે - બોજો વધે
બચત અને FD	બચત ખાતા/FD પર વ્યાજ ઘટે - બચતનું વળતર ઓછું	FD પર વ્યાજ વધે → વરિષ્ઠ નાગરિકોને ફાયદો
ખર્ચ અને ખરીદી	સસ્તી લોન → કાર, ઘર, મોબાઈલ ખરીદ વધે	મોંઘી લોન - ખર્ચ ઘટે, બજાર ધીમો
નોકરી અને રોજગાર	વ્યવસાય વધે → નોકરીઓ વધે, રોજગાર વધારો	મંદી - છટણી ભરતી ફ્રીઝ

ફુગાવો અને કિંમતો	વસ્તુઓ મોંઘી -> દાળ-શાકભાજીના ભાવ વધે	કિંમતો ઘટે -> બજેટ માં રાહત
...ોરબજાર / [illegible]	રોકાણ વધે -> બજાર ઉછળે	રોકાણ ઘટે -> બજાર ઘટે

નાણાંકીય નીતિની વેપારીઓ પરની અસરો

અસર ક્ષેત્ર	વિસ્તરણની નીતિ	સંકોચનકારી નીતિ
...લોન / ...માર્કેટ	લોન સસ્તી -> કોર્પોરેટ નફો વધે -> બુલ માર્કેટ.	લોન મોંઘી -> ખર્ચ ઘટે -> બેર માર્કેટ.
...મોડિટી	નીચા રેટ -> ગોલ્ડમાં રોકાણ વધે ક્રુડ માંગ વધે	ઊંચા રેટ -> ગોલ્ડ ઘટે; ક્રુડ માંગ વધે.
...રેક્સ	રૂપિયો નબળો -> એક્સપોર્ટર્સને ફાયદો ઇમ્પોર્ટર્સને નુકસાન	રૂપિયો મજબૂત - ઇમ્પોર્ટર્સને ફાયદો એક્સપોર્ટર્સને નુકસાન
...બોન્ડ, ...માર્કેટ	બોન્ડ યીલ્ડ ઘટે -> બોન્ડ કિંમતો વધે	યીલ્ડ વધે -> બોન્ડ કિંમતો ઘટે
...વોલેટિલિટી (+)	ઓછી અનિશ્ચિતતા -> ઓછી વોલેટિલિટી	ઊંચી અનિશ્ચિતતા -> હાઈ વોલેટિલિટી

→ નાણાં કીય નીતિની આયાત અને નિકાસકારો પરની અસરો

નાણાં કીય નીતિ મુખ્ય એ વિનિમય દર, વ્યાજદર અને અર્થતંત્રની માંગને પ્રભાવિત કરીને આયાત અને નિકાસ પર અસર કરે છે. તેની અસર વિસ્તરણકારી અને સંકોચનકારી નીતિ પર આધારિત છે. નીચે વિગતવાર સમજાવું છું

1. વિનિમય દર પર અસર

વિસ્તરણ કારી નીતિ

→ વિદેશી મૂડી બહાર વહે છે, જેનાથી સ્થાનિક કરન્સી નબળી પડે છે

→ નિકાસકારો માટે:- નિકાસ સસ્તી થાય છે. વિદેશી બજારમાં સ્પર્ધા વધે છે → નિકાસ વધે, નફો વધે.

→ આયાતકારો માટે:- આયાત મોંઘી થાય છે →, ખર્ચ વધે, માર્જિન ઘટે અથવા આયાત ઘટે.

સંકોચનકારી નીતિ

→ વિદેશી મૂડી આકર્ષાય છે. જેનાથી કરન્સી મજબૂત થાય છે.

→ નિકાસકારો માટે:- નિકાસ મોંઘી થાય છે, વિદેશી બજારમાં સ્પર્ધા ઘટે → નિકાસ ઘટે, નફો ઘટે.

→ આયાતકારો માટે:- આયાત સસ્તા થાય છે → ખર્ચ ઘટે, માર્જિન વધે અથવા આયાત વધે.

2. માંગ અને ફુગાવો પર અસર

વિસ્તરણકારી નીતિ:-

અર્થતંત્રમાં માંગ વધે છે, જેનાથી સ્થાનિક વસ્તુઓની માંગ વધે, આયાત વધી શકે પરંતુ ફુગાવો વધતાં નિકાસ [illegible] ખર્ચ વધે.

OPPO F23 5G

સંકોચનકારી નીતિ:
માંગ ઘટે છે → આયાત ઘટે, ફુગાવો નિયંત્રણમાં રહે નો નિકાસકારોને સ્થિર કિંમતોનો લાભ મળે

3. ક્રેડિટ અને રોકાણ પર અસર

નીચા વ્યાજદરથી લોન સસ્તી થાય છે → નિકાસકારો અને આયાતકારો બંને વ્યવસાય વિસ્તારી શકે, પરંતુ વિનિમય દરના અસર પણ મહત્વ હોય છે.

ઊંચા વ્યાજદરથી ક્રેડિટ મોંઘુ થાય છે → વ્યવસાયોના વિસ્તારમાં અડચણ જે આયાત - નિકાસ ને અસર કરે.